

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za psihologiju

**ZADOVOLJSTVO ODNOSOM S RODITELJIMA U FUNKCIJI RODA I
SUŽIVOTA S RODITELJIMA**

Diplomski rad

Sara Žitnik

Mentor: Dr. sc. Margareta Jelić

Zagreb, 2018.god.

Sadržaj:

Uvod.....	1
Cilj, problemi i hipoteze.....	11
Metoda.....	11
Rezultati.....	14
Rasprava.....	20
Zaključak.....	26
Literatura.....	27

Zadovoljstvo odnosom s roditeljima u funkciji roda i suživota s roditeljima

Sara Žitnik

Sažetak

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati razlikuju li se hrvatski studenti ovisno o rodu i tome žive li s ili odvojeno od roditelja, po percepciji roditeljske emocionalnosti i kontrole, te po zadovoljstvu kvalitetom odnosa s roditeljima. Također smo htjeli ispitati povezanost emocionalnosti i kontrole sa zadovoljstvom odnosom s roditeljima. Istraživanje je provedeno na studentima metodom papir-olovka. Korištena je skala percepcije obiteljskih odnosa koja mjeri percepciju roditeljske emocionalnosti i kontrole, te pitanja o procjeni zadovoljstva odnosom s roditeljima.

Dobiveni rezultati pokazuju da mladići općenito percipiraju veću roditeljsku kontrolu i manju emocionalnost roditelja od djevojaka. Taj je nalaz neovisan o tome žive li s roditeljima ili ne. Nadalje, iako nije nađena razlika u zadovoljstvu odnosom s roditeljima između mladića i djevojaka koji žive s roditeljima, kod studenata koji ne žive s roditeljima nađeno je značajno više zadovoljstvo djevojaka u odnosu na mladiće.

Kontrola i zadovoljstvo odnosom koreliraju visoko negativno, dok emocionalnost i zadovoljstvo odnosom visoko pozitivno koreliraju, u skladu s očekivanjima.

Ključne riječi: odraslost u nastajanju, spol, emocionalnost, kontrola, zadovoljstvo

Satisfaction with the relationship with parents in the function of gender and coexistence with parents

Abstract

The aim of the research is to check the relationship between child gender and life separate from parents in the emerging adult period on the perception of parenting warmth and control, and satisfaction with the quality of relationship with parents. We also wanted to examine the relationship between emotionality and control with satisfaction. The research was carried out using a paper-pencil method. We used the scale of perception of family relationships, and the question of satisfaction assessment with the relationship with parents.

The obtained results indicate that students who do not live with their parents do not differ significantly from the assessment of parental control, warmth, nor on the assessment of satisfaction with parents' relationship from students living with their parents. However, there is an interaction between gender and the conditions of residence on the satisfaction assessment – girls when they leave home are more satisfied with the relationship, and boys are more dissatisfied with their relationship with parents. Perceived emotionality and control was effected only by the gender of the examinees. Satisfaction with the relationship correlates highly negative with parental control, and highly positive with parental emotionality, which is expected.

Key words: emerging adulthood, gender, warmth, control, satisfaction

Uvod

Teorija samoodređenja (Deci i Ryan, 1985) je teorija ljudske motivacije i inherentne tendencije rasta i urođenih psiholoških potreba. Bavi se motivacijom iza izbora koje ljudi donose bez vanjskog utjecaja. Teorija se usredotočuje na stupanj do kojeg je ponašanje pojedinca samo-motivirano i samoodređeno. Deci i Ryan (1991) predložili su tri glavne unutarnje potrebe uključene u samoodređenje. Te tri psihološke potrebe motiviraju pokretanje ponašanja i neophodne su za psihološko zdravlje i dobrobit pojedinca. One se smatraju univerzalnim i urođenim te uključuju potrebu za kompetentnošću, autonomijom i psihološkom povezanošću (Deci i Ryan, 2002).

Potreba za kompetentnošću odnosi se na potrebu da se osjećamo učinkovitima, uspješnim u svojim nastojanjima za ovladavanjem određenim znanjima i vještinama, i u svojim interakcijama s ljudima. Roditelj podržava zadovoljenje djetetove potrebe za kompetentnošću pružajući strukturu i usmjeravajući ga. Roditeljsko pružanje strukture i usmjeravanje odnosi se na osiguravanje stabilnosti i predvidivosti u djetetovu životu i okruženju (npr. svakodnevna rutina, siguran prostor) te na izricanje djetetu jasnih očekivanja, pravila i povratnih informacija o poželjnome i nepoželjnom ponašanju (Grolnick i sur., 1997). Ova roditeljska ponašanja pomažu djetetu da stječe iskustva kompetencije odnosno da doživi kako je nešto uspješno svladalo.

Potreba za povezanošću je potreba za ljubavlju, prihvaćanjem, pripadanjem, za bliskim odnosom, te za sigurnošću, predvidivošću i stalnošću ove povezanosti. Roditelj olakšava zadovoljenje djetetove potrebe za povezanošću uključujući se u život i svijet svog djeteta. Roditeljeva osobna uključenost odnosi se na roditeljsku zainteresiranost za dijete i znanje o njemu. Pokazivanje osobne uključenosti podrazumijeva emocionalnu i praktičnu podršku (provođenje zajedničkog vremena, pružanje pažnje, topline, i sl.) (Grolnick i sur., 1997).

Autonomija se može definirati kao mogućnost izbora prema vlastitoj slobodnoj volji. Je li ta sloboda stvarna ovdje nije relevantno, bitan je samo osjećaj slobode. Ako se osjećamo prisiljeni čak i unutarnjim pritiscima kao što su krivnja ili sram, naš osjećaj autonomije nestaje (Lickerman, 2012), a ograničenja na našu autonomiju mogu biti velik razlog našeg osjećaja nesreće. Potreba za autonomijom je potreba za samostalnošću, uvažavanjem, slobodom izbora. Odnosi se na doživljaj vlastite inicijative, na potrebu da osjećamo kako smo mi ti koji upravljamo svojim

ponašanjem i odlučujemo o njemu, a ne da se ponašamo pod izvanjskim pritiscima. Roditeljsko podržavanje djetetove autonomije odnosi se na aktivno podržavanje djetetovih inicijativa i pothvata i na mogućnost biranja (u skladu s dobi i zrelosti). Suprotno podržavanju djetetove autonomije jest korištenje prisile i pritiska kako bi se dijete motiviralo te rješavanje problema umjesto djeteta (Grolnick i sur., 1997). Autonomija se može izdvojiti kao posebno bitna odrednica svakog odnosa jer se ponašanja uključenosti i pružanja strukture doživljavaju pozitivno ili negativno, ovisno o tome u kojoj mjeri se podupire autonomija. Tako velika roditeljska uključenost može biti doživljena kao nametanje ako roditelj ne uvažava dijete kao osobu i ne podupire njegovu autonomiju. Također, veliko će usmjeravanje i strukturiranje djetetova ponašanja dijete doživljavati negativno, ako roditelj pritom ne poštuje njegovu autonomiju i sudjelovanje u odlučivanju (Grolnick i sur., 1997). Potreba za autonomijom posebno raste u razdoblju adolescencije. Dok u djetinjstvu dijete traži roditeljsku blizinu veoma često, adolescent traži blizinu i utjehu češće u formi savjeta i to samo kada smatra da mu je potreban (Klarin, 2006). Povećanje te samostalnosti dovodi do promjena u obiteljskoj dinamici. Iako je dosta istraživanja provedeno o promjenama u dobi adolescencije (uobičajeno od 15e do 20e godine života), u zapadnim zemljama u modernom dobu odraslost više ne slijedi te godine kao pravilo. Sve više mladih osoba se umjesto na posao i obitelj odlučuje na studij ili period samoistraživanja, te se prijelaz u odraslu dob odgađa. To odgađanje odrastanja također unosi neke nove promjene i načine prilagodbe u modernu obitelj. I roditelji i djeca se moraju prilagoditi situaciji u kojoj dijete traži skoro sve beneficije odraslosti i preuzima sve veću odgovornost u vlastitom životu, ali s druge strane još uvijek ovisi o nekoj vrsti potpore roditelja (financijskoj ili emocionalnoj).

Prema Eriksonu (1963), okruženje u kojem je dijete živjelo bilo je presudno za rast, prilagodbu, izvor samosvijesti i identiteta. U svojoj teoriji psihosocijalnog razvoja naveo je osam faza razvoja po dobi, ali ti rasponi dobi nisu fiksni, posebno što se tiče faze postizanja identiteta. Osvrnuo se posebno na dugotrajnu adolescenciju koja je dovela do daljnje istrage o razdoblju razvoja između adolescencije i mlade odraslosti, nazvane odraslost u nastajanju. Napominje da u našem industrijskom društvu oblikovanje identiteta ima tendenciju trajati dugo, jer nam je potrebno puno vremena da

steknemo vještine potrebne za zadaće odrasle dobi u tehnološkom svijetu. Utvrdio je da kriza identiteta može trajati čak i do 30ih godina, tako da točan raspon vremena u kojem se završava oblikovanje identiteta i prelazi u iduću fazu ne postoji (Francis, 1987). U svakoj od faza koje je naveo osoba se suočava s novim izazovima. Izazovi koji nisu uspješno završeni mogu se očitovati kao problemi u budućnosti. Faza koja počinje u adolescenciji naziva se faza postizanja identiteta nasuprot zbunjenosti, i odnosi se na preispitivanje sebe. Tko sam ja i kako se uklapam u sredinu u kojoj živim? Koji je moj životni put? Erikson vjeruje da ako roditelji dopuste djetetu da istražuje, da će ta mlada osoba uspješno zaključiti svoj identitet. Ako, međutim, roditelji neprestano nameću svoja gledišta (guše autonomiju svog djeteta), suočiti će se s konfuzijom identiteta. Ako je pritisak prevelik, prisilit će osobu da napusti eksperimentiranje i, prema tome, istinsko samospoznavanje.

Studenti su na prekretnici adolescencija-rana odrasla dob jer im je kao takvima odgođeno odrastanje u smislu stalnog posla, financijske neovisnosti i obitelji, pa se još može smatrati da su u fazi formiranja identiteta. Studije provedene pretežno na studentima konzistentno su pokazale da samo otprilike 25% mladih smatra sebe odraslim osobama (npr. Arnett, 1994., Badger, Nelson, i Barry, 2006., Nelson i Barry, 2005; prema Nelson i sur. 2007). Zbog nepotpunog osjećaja odraslosti koji mladi ljudi doživljavaju u tom životnom periodu taj period se i naziva odraslost u nastajanju (Arnett, 2000). Prema Tanneru (2006), promjena u odnosu tokom odraslosti u nastajanju uključuje „pomak u moći, djelovanju, odgovornosti, i ovisnosti između odrasle osobe u nastajanju i njihovog socijalnog konteksta ... tokom koje je regulacija roditelja zamijenjena samo-regulacijom.“ (str.27).

Mnogi odrasli u nastajanju su u kasnim dvadesetim godinama prije nego se prepuste u ulogu odrasle osobe sa svim svojim obvezama i odgovornostima. Jasno je da taj put u odraslost nije jasno definiran, niti se ta tranzicija događa naglo. Ali koji uvjeti se moraju ispuniti da bi osoba koja je u procesu prelaska u odraslu dob zaista prešla u „sljedeći stadij“?. U istraživanju Nelsona i suradnika (2007), postojale su nesuglasice između roditelja i njihove djece (god. 18-25) u važnosti koju su pridavali raznim kriterijima za odraslost. Djeca su puno veću važnost dala kriteriju „ustanoviti ravnopravan odnos s roditeljima kao odrasla osoba“, nego roditelji koji su većinom navodili poštivanje normi

kao pokazatelj odraslosti, što ne iznenađuje pošto je ovaj period odrastanja obilježen istraživanjem identiteta, fokusiranošću na sebe, i uspostavljanjem autonomije, dok, s druge strane, roditelji još uvijek nastoje provesti kontrolu. Osim ambivalencije koju mladi ljudi osjećaju u tom periodu, vjerojatno su roditelji jednako zbunjeni u vezi toga kako da gledaju na taj period života. Promjene koje se događaju mogu biti stresne i utjecati na obiteljsku dinamiku, i naposljetku na zadovoljstvo obiteljskim odnosima. U ovom radu odlučili smo ispitati neke faktore koji bi mogli utjecati na zadovoljstvo odnosom s roditeljima u tom periodu promjena, stupanjem u odraslost i povećane potrebe za autonomijom, tj. u periodu odraslosti u nastajanju.

Roditeljska emocionalnost i kontrola

Potreba za autonomijom, koja postaje sve izraženija u tom periodu odrastanja, ne isključuje privrženost, odnosno potrebu za bliskošću (Klarin, 2006). Iako većina ljudi razvije osjećaj autonomije od svojih roditelja do rane odrasle dobi, njihova privrženost roditeljima ne nestaje (Colin, 1996). Emocionalnost, kao jedna od odrednica roditeljskog stila odnosi se na toplinu, razumijevanje, ljubav, podršku i ohrabrenje koju roditelj pruža djetetu, i time ispunjava njegove emocionalne potrebe. Dakle, unatoč potrebi i želji za odvajanjem kod mladih, uloga roditelja je još uvijek vrlo važna. Dobar odnos s roditeljima povezan je s većom psihološkom dobrobiti djeteta (Ge, Best, Conger, i Simons, 1996; Steinberg, Mounts, Lamborn, i Dornbusch, 1991), a djetetova subjektivna percepcija roditeljske podrške i kvalitete odnosa je poseban prediktor njihove dobrobiti (Boyce et al., 1998). Socijalna potpora roditelja igra veliku ulogu u tranziciji u odraslost (Holahan, Valentiner i Moos, 1994), i asocirana je s manjim psihološkim naporom i emocionalnim disfunkcijama tokom perioda stresnih životnih promjena (Hobfoll i Spielberger, 1992). Iako se restrukturiranje odnosa roditelj-dijete odvija tokom prijelaza u ranu odraslost, roditeljsko prihvaćanje, empatija i potpora ostaju podloga zdrave prilagodbe tokom tog perioda (Powers, Hauser, i Kilner, 1989). Glavni roditeljski zadatak u nastajućoj odraslosti jest priznavanje neovisnosti svoje djece, uz svejedno pružanje roditeljske podrške (Aquilino, 2006; prema Lindell, Campione-Barr i Killoren, 2017), odnosno ispunjavanje djetetove potrebe za pripadanjem, uz istovremeno priznavanje i poštivanje njegove autonomije.

Kvalitetan odnos s roditeljima može poticati istraživanje odraslosti (Ainsworth, 1989; Erikson, 1968), međutim velika roditeljska kontrola može omesti studentsku rastuću potrebu za neovisnošću (Tanner, 2006; prema Lindell i sur., 2017). Kontrola, kao druga odrednica roditeljskog stila podrazumijeva očekivanja i zahtjeve te strogi nadzor djeteta. Roditelji mogu imati teškoće s otpuštanjem kontrole pošto većina ne vidi svoje dijete kao odraslu osobu. To može biti posebno problematično za odrasle u nastajanju jer može spriječiti istraživanje nužno za razvoj identiteta. Zato, kako mladi prolaze kroz fazu odraslosti u nastajanju, stupanj kontrole njihovih roditelja trebao bi se smanjiti. Prema teoriji privrženosti (Ainsworth, 1989), roditelji moraju služiti kao sigurna baza, ali bez pretjeranog uključivanja i „preuzimanja volana“. Ipak, u istraživanju Kloep i Hendry-a (2010), više od polovice roditelja otkrilo je da upotrebljavaju razne strategije kako bi lakše izašli na kraj s činjenicom da im dijete odrasta: svjesno ili nesvjesno oblikovali su svoje ponašanje u smjeru odgađanja neovisnosti svoje djece i nastavljali se uplitati u njihove živote. Prevelika kontrola u bilo kojem periodu života nema pozitivan utjecaj, ali umjerena do niska kontrola ovisno o kontekstu može pozitivno utjecati na razvitak djeteta (Lindell i sur., 2017). Ovdje se specifično misli na ponašajnu kontrolu (roditeljsku tehniku koja uključuje ponašanja koja nastoje kontrolirati ili regulirati ponašanja svoje djece, npr. nadgledanje ili postavljanje pravila) uz istovremenu visoku emocionalnost, dok psihološka kontrola (roditeljska tehnika koja uključuje manipulaciju, nametanje i uznemiravanje dječjeg psihološkog svijeta, npr. inhibicija samoizražavanja, emocija i sl.) ima negativan utjecaj na razvitak osjećaja kompetentnosti i identiteta (Lindell i sur., 2017). Iako roditeljska ponašajna kontrola može biti i pozitivna, u odraslosti u nastajanju relativno je nepoželjna i općenito se gleda kao razvojno neodgovarajuća ili nametljiva (Padilla-Walker, Nelson, i Knapp, 2014). Sa sve većim zahtijevanjem autonomije, preuzimanjem odgovornosti i ulaskom u odraslost, bilo koja vrsta velike roditeljske kontrole ne smatra se pozitivnom i mogla bi negativno utjecati na odnos roditelj-dijete, odnosno procjenu zadovoljstva tim odnosom jedne odrasle osobe u nastajanju.

Rod djeteta

U odnosu emocionalnosti i kontrole bitnu ulogu igra i spol. Osim što nas pri rođenju određuje kao muškarca ili ženu, određuje i to kako nas okolina gleda i kako se prema nama odnosi. Dok se spol odnosi na skup anatomskih i fizioloških obilježja koje su određene nasljedno tj. kromosomskom strukturom, rod je socijalna konstrukcija, najčešće izvedena iz spola, koja se odnosi na individualni identitet te na kulturalne ideale i stereotipe o ženskosti i muškosti (Oakley, 1972).

Pojmom rodne uloge obuhvaćena su kulturološki i socijalno propisana ponašanja koja su dodijeljena muškarcima i ženama, a isključivo su utemeljena na rodnim razlikama. Stavovi prema rodnim ulogama odnose se na vjerovanja koja ljudi imaju o primjerenim ulogama i obvezama žena i muškaraca (Myers, 1993). Percepcija rodnih uloga utječe na razlike u odnosu prema sinovima i kćerima, ali i na njihovu percepciju vlastitih uloga u obitelji, zato primjerice iako se roditelji mogu drugačije odnositi prema sinovima odnosno kćerima, djeca to mogu i ne moraju uvijek doživljavati kao nepravdu, ovisno o njihovim vlastitim stavovima prema rodnim ulogama.

U meta-analizi Endendijka i suradnika (2016), ispitali su razlike u roditeljskom korištenju strategija kontrole prema sinovima odnosno kćerima, u 126 studija (15034 obitelji), i pronađene su vrlo male ali značajne razlike u smjeru da roditelji više kontroliraju mladiće nego djevojke ($d = 0.08$). Tu se kontrola odnosila na grublje roditeljske tehnike poput korištenja sile ili vikanja. Neke nedavne studije pronašle su slične rezultate (npr. Mandara, Murray, Telesford, Varner i Richman, 2012., Tamis-LeMonda, Briggs, McClowry i Snow, 2009., Kochanska, Barry, Stellern i O'Bleness, 2009) da roditelji koriste grublje strategije s mladićima nego djevojkama, i da su osjetljiviji i emocionalniji s djevojkama. Svi ti nalazi upućuju na tendenciju korištenja kontrolirajućih strategija (usredotočenih na dominaciju i moć) s mladićima, a onih usmjerenih na toplinu i bliskost s djevojkama.

Drugačiji odnos prema sinovima odnosno kćerkama je određen i kulturom u kojoj živimo. Veći je disbalans u odnosu u kulturama s većom razlikom u rodnim ulogama. Seksizam u svojim tradicionalnim i modernim varijantama prepoznat je kao utemeljen koncept u hrvatskom društvu na temelju rezultata istraživanja o rodnom identitetu koje je provedeno 2004. godine u sklopu projekta „Modernizacija i identitet hrvatskog

društva“, a podaci o razlikama u zdravlju, očekivanom životnom vijeku, pristupu edukaciji i sudjelovanju u ekonomiji, plaćama, tipu posla i političkoj zastupljenosti pokazuju da u sjevernoj i zapadnoj Europi države generalno imaju najmanji disbalans u svijetu, dok južna Europa (Hrvatska među njima) pokazuje veće razlike (The Global Gender Gap Report, 2013). Kamenov i sur. (2011) proveli su niz istraživanja o rodnoj ravnopravnosti i diskriminaciji u Hrvatskoj, među kojima je dobiveno da gotovo 60% građanki i građana smatra kako muškarci i žene u današnjem hrvatskom društvu nisu potpuno ravnopravni i kako doživljavaju neravnopravan tretman. Najviše se navodi diskriminacija od strane roditelja, i to podjednako od oca i majke. I očevi i majke više diskriminiraju žensku nego mušku djecu. Ukupno gledajući, čini se da su Hrvati najviše izloženi neravnopravnom tretmanu u svojim primarnim obiteljima, vezano uz izlaske i provođenje slobodnog vremena, i izbor aktivnosti kojima se bave. Najveće razlike između iskustva rodne neravnopravnosti muškaraca i žena pokazale su se u pogledu obavljanja određenih kućanskih poslova i zabrane ili ograničenja slobode noćnih izlazaka. Dakle, iako je djevojkama pruženo više emocionalnosti, također im je više toga bilo zabranjeno.

Napuštanje roditeljskog doma

U pogledu ostvarivanja autonomije u adolescenciji, važnu ako ne i ključnu ulogu moglo bi imati fizičko odvajanje od roditelja.

Teorija individuacije (Blos, 1979; Grotevant i Cooper, 1986; Youniss i SmoUar, 1985) naglašava upravo autonomiju i transformaciju veze s roditeljima kao ključni razvojni zadatak u adolescenciji i ranoj odraslosti u različitim životnim domenama. Blos (1962) smatra da je pri odrastanju osnovno ostvariti osjećaj identiteta separacijom od internaliziranog roditelja, te taj proces naziva sekundarnom separacijom, za razliku od primarne separacije - djetetove rane spoznaje osjećaja egzistencije kao odvojenog bića („Ja jesam“).

Nekoliko autora (Aquilino, 1997,1999; Buhl 2000; SmoUar i Youniss, 1989; prema Bucx i Well, 2008) identificirali su životne tranzicije kao razlog promjena u odnosu između djece i roditelja tokom adolescencije i rane odrasle dobi. Dakle tranzicije kao što su napuštanje roditeljskog doma, pokretači su tog procesa u kojem mladi ljudi preuzimaju više odgovornosti i postaju manje ovisni o roditeljima. Mogli bi reći da

takva fizička separacija potiče onu unutarnju. Ti autori upućuju na to da odnos između roditelja i njihove djece postaje manje blizak i manje važan tijekom ove životne faze, jer se mladim odraslima ovisnost o roditeljima smanjuje, a njihova briga se prebacuje na karijeru, romantične odnose i stvaranje vlastite obitelji. Međutim kod studenata kod kojih još ne dolazi do takvog drastičnijeg pomaka fokusa na karijeru i obitelj, očekivali bismo razlike u odnosu s roditeljima više u skladu s teorijom samoodređenja; zbog mogućnosti koja im je pružena za povećanje samostalnosti očekivali bismo bolji odnos i veće zadovoljstvo kod mladih koji su otišli iz roditeljskog doma. Studenti još uvijek završavaju školovanje, i još uvijek ovise o roditeljima financijski zbog čega se ne mogu posvetiti stvaranju obitelji ili ozbiljnoj gradnji karijere. Nisu u potpunosti emancipirani od roditelja, te ne gube kontakt s njima u tolikoj mjeri u kojoj se to događa s mladima koji su potpuno samostalni i prebacuju fokus na opstanak i gradnju vlastitog života.

U longitudinalnoj studiji Nelson, Bahrassa, Syed i Lee (2015) 25% studenata izjavilo je o smanjenju sukoba s roditeljima nakon odlaska od kuće na fakultet, nasuprot 10% koje je izjavilo o povećanju. Smanjenje konflikta povezano je s povećanjem zadovoljstva u odnosu roditelj-dijete i povećanjem individualne opće dobrobiti (Orrego i Rodriguez, 2001), dok pre dugo ostajanje u roditeljskom domu čini se da ima negativan efekt na razvoj mladih, njihove neovisnosti, statusa odraslosti, i dobrobiti, te na obiteljske tenzije (White, 2002), što bi moglo pridonijeti lošijoj obiteljskoj dinamici i manjem zadovoljstvu obiteljskim odnosima.

Iako mladi zahtijevaju sve veću samostalnost, roditeljima zna biti teško „pustiti uzde“. U kvalitativnom istraživanju Kloepove i Hendrya (2010), više od 80% roditelja imalo je problema s prihvaćanjem povećane autonomije svog djeteta. Mnogo roditelja otkrilo je da upotrebljavaju strategije kako bi lakše izašli na kraj s činjenicom da im dijete odrasta i oblikovali bi svoje ponašanje u smjeru odgađanja neovisnosti svoje djece, a najčešća strategija bila je korištenje nagrada. Specifično koristili su usluge ili tetošenje djece kako bi ih zadržali u roditeljskom domu dulje ili ih potakli da češće posjećuju. Nekada, ako je mlada odrasla osoba živjela s roditeljima, roditelji bi bili razočarani i mislili da su podbacili u socijalizaciji i pripremi svog djeteta na odraslost. Danas se čini da roditelji imaju drugačije stavove. Društvene promjene utjecale su na norme, a time i na razvoj mladih, ali su također promijenile obiteljske interakcije i

ulogu roditelja. Danas živjeti s roditeljima u određenoj dobi više nije stigma. Mlade se više ne tjera da odrastu u određeno vrijeme, naprotiv katkad se to odrastanje i namjerno odgađa od strane roditelja kako bi se još uvijek osjetili potrebnima (Kloep i Hendry, 2010), ili kako bi si olakšali financijsku situaciju. Ako financijski ovisno odraslo dijete još uvijek živi u roditeljskom domu, roditelj trpi manje troškove, pa bi s obzirom na ekonomsku situaciju današnjice takav raspored uvelike olakšao život. Bronfenbrennerova i Morrisova (1998) ekološka teorija demonstrirala je kako obitelj kao mikro-sistem postoji unutar šireg socijalnog nivoa (makro sistema) u kojem oboje utječu jedno na drugo. Uz socijalno-ekonomske promjene u zapadnim kulturama zadnjih desetljeća, uloga roditelja i obitelji se znatno promijenila. Produljeno obrazovanje, velike cijene nekretnina, trošak življenja i velika nezaposlenost mladih otežavaju odlazak od kuće i započinjanje samostalnog života, a sve to utječe na obiteljski život i veze unutar obitelji. Sve više mladih ostaje dulje u roditeljskom domu, svojim ili roditeljskim izborom, ili nemogućnostima za drugo. Hrvatska populacija je posebno zanimljiva zbog činjenice da ima kulturu u kojoj je život u odrasloj dobi s roditeljima uobičajen. Eurostat je nedavno objavio novu publikaciju pod imenom "Being young in Europe today" koja je omogućila razne statističke podatke za mlade ljude u europskim zemljama, i prema tim podacima mladi u Hrvatskoj roditeljski dom napuštaju u prosjeku s 32 godine - šest godina kasnije od prosječnog stanovnika EU. Južni klaster Europe obilježen je najkasnijim napuštanjem roditeljskog doma i samo nešto manje povoljnijim prilikama, ali najvećom obiteljskom podrškom (Mandić, 2008).

Zadovoljstvo odnosom s roditeljima

Zadovoljstvo odnosom s roditeljima povezano je s općim životnim zadovoljstvom. Kada je u pitanju subjektivna dobrobit djece i adolescenata, rezultati provedenih istraživanja konzistentno potvrđuju da je odnos s roditeljima dobar prediktor subjektivne dobrobiti i kod mlađe i kod starije djece (Ma i Huebner, 2008; Park, 2004; Proctor i sur., 2009; Young, Miller, Norton i Hill, 1995; prema Tuce i Fako, 2014). Tako je Huebner (1991) na uzorku mlađih adolescenata utvrdio da je njihovo zadovoljstvo obiteljskim životom u većoj mjeri povezano s općim životnim zadovoljstvom, nego što je to, na primjer, njihov odnos s prijateljima. Ovaj je nalaz u

skladu s nalazima Vilhjalmssona (1994), koji je utvrdio jednak značaj percipirane podrške od strane majke i oca u predikciji zadovoljstva životom kod adolescenata.

Henry (1994) izvještava da su adolescenti koji percipiraju veću obiteljsku povezanost i fleksibilnost i veću podršku od strane svojih roditelja općenito zadovoljniji obiteljskim životom. Veća podrška od strane oba roditelja, povezanost, emocionalnost, i veća fleksibilnost, a manja kontrola, znače veće zadovoljstvo obiteljskim odnosima, te veću dobrobit pojedinca. Iako se percepcija psihološke kontrole općenito smatra nepovoljnom, rezultati istraživanja nisu tako konzistentni. Tako je u nekim istraživanjima utvrđen značajan doprinos roditeljske restriktivnosti u objašnjenju zadovoljstva obiteljskim životom i opće dobrobiti kod adolescenata (Cacioppo, Pace i Zappulla, 2013; Özdemir, 2013; prema Tuce i Fako, 2014), dok se u drugim istraživanjima ovaj doprinos nije pokazao statistički značajnim (Leung, McBride-Chang i Lai, 2004; prema Tuce i Fako 2014). Jedno od mogućih objašnjenja ovih različitih nalaza svakako bi mogle biti različite operacionalizacije dimenzije psihološke kontrole, odnosno upotreba različitih mjernih instrumenata. S druge strane, moguće je da, za razliku od dimenzije emocionalnosti, doprinos psihološke kontrole u objašnjenju psihološke prilagodbe djeteta nije tako univerzalan i izravan, odnosno da je moderiran učinkom drugih faktora, poput roditeljske emocionalnosti i osjetljivosti na potrebe djece, dobi djeteta i/ili kulturološkog konteksta (Tuce i Fako, 2014).

Neke studije su pronašle i rodne razlike u bliskosti s roditeljima i općem zadovoljstvu odnosom (Van Wei, 2002), u smjeru pozitivnijeg odnosa s djevojkama. Također su dobiveni nalazi da odrasli u nastajanju koji žive neovisno izjavljuju o boljim odnosima sa svojim roditeljima nego oni koji još uvijek žive u roditeljskom domu (Buhl, 2007; Flanagan, Schulenberg, i Fuligni, 1993; prema Kloep i Hendry, 2010). Imaju manju učestalost i intenzitet svađa te mirnije odnose. Ipak, situacija nije uvijek jednoznačna. Rod, doživljena roditeljska kontrola i emocionalnost, te kultura i vrijeme u kojoj neka obitelj živi, između ostalog, mogu imati znatnog utjecaja na obiteljsku dinamiku i zadovoljstvo istom. U Hrvatskoj nedostaju istraživanja koja bi ispitivala taj efekt, a s obzirom na priličnu tradicionalnost zemlje i kasni odlazak mladih od roditeljskog doma rezultati bi mogli biti specifični.

Cilj, problemi i hipoteze

Cilj ovog istraživanja je ispitati razlikuju li se hrvatski studenti i studentice ovisno o tome žive li s roditeljima ili odvojeno od roditelja, po percepciji roditeljske emocionalnosti i kontrole, te po zadovoljstvu kvalitetom odnosa s roditeljima. Također želimo ispitati odnos percipirane roditeljske emocionalnosti i kontrole sa zadovoljstvom studenata njihovim odnosom s roditeljima.

U skladu s ciljevima postavljeni su sljedeći problemi:

1. Postoji li efekt roda i života s roditeljima, kao i njihove interakcije, na procjenu roditeljske emocionalnosti i kontrole, te na procjenu zadovoljstva odnosom s roditeljima na uzorku hrvatskih studenata?
2. Ispitati odnos roditeljske emocionalnosti, kontrole i zadovoljstva odnosom s roditeljima.

U skladu s problemima postavljene su sljedeće hipoteze:

1. Studentice će percipirati manju kontrolu i veću emocionalnost roditelja, te će iskazivati veće zadovoljstvo odnosom s roditeljima od studenata.
2. Sudionici koji žive s roditeljima imat će veće rezultate na upitniku percipirane roditeljske kontrole i manje na upitniku percipirane roditeljske emocionalnosti, i procjenjivat će svoje odnose s roditeljima manje zadovoljavajućim od sudionika koji žive odvojeno od roditelja.
3. Očekuje se veći efekt života s roditeljima kod mladića u odnosu na djevojke.
4. Zadovoljstvo odnosom s roditeljima biti će pozitivno povezano s percipiranom roditeljskom emocionalnosti i negativno povezano s percipiranom roditeljskom kontrolom.

Metoda

Postupak

Istraživanje je provedeno upitnicima, metodom papir-olovka. Upitnike su podijelili pomoćni istraživači kojima je rečeno da prikupljaju podatke za istraživanje o percepciji

obiteljskih odnosa kod studenata. Pomoćni istraživači su bili studenti psihologije koji su za svaki ispunjeni upitnik dobili jedan eksperimentalni sat. Naglašeno im je da trebaju voditi računa o jednakoj zastupljenosti muških i ženskih sudionika, te jednakom omjeru onih koji žive s barem jednim roditeljem i onih koji ne žive niti s jednim roditeljem. U istraživanju su mogli sudjelovati studenti na bilo kojoj godini studija iz bilo kojeg grada u Hrvatskoj. Nije bilo dobne granice. Raspon dobi ispitanika bio je od 18 do 33 godine, s prosječnom dobi od 23 godine. U uputama je naglašeno da popunjavanje upitnika traje u prosjeku 5 do 10 minuta, te da će se tražiti da ispune upitnike koji sadrže pitanja o odnosima u njihovoj obitelji te stavovima prema obiteljskim odnosima. Sudionici su zamoljeni za iskrenost i detaljno ispunjavanje, međutim naglašeno im je da ako odluče na neka pitanja ne odgovoriti, da to ne moraju učiniti i da za to neće snositi nikakve posljedice. Naglašeno je da je sudjelovanje u ovom istraživanju dobrovoljno i da imaju pravo bez ikakvih posljedica odustati od sudjelovanja ili se iz njega povući. Razina stresa ili neugode u ovom istraživanju nije bila veća od one koju doživljavamo u svakodnevnim situacijama. Svim sudionicima bila je garantirana anonimnost i pružen kontakt istraživača za bilo kakva dodatna pitanja. Prikupljanje podataka trajalo je otprilike dva mjeseca tokom 2017-e godine. Samo tri upitnika predana su prazna, odnosno popunjeni su samo demografski podaci.

Instrumenti

Od sociodemografskih podataka sudionike se tražilo dob, spol, SES, na koji način financiraju svoje školovanje (da li se uzdržavaju sami, da li ih roditelji uzdržavaju, ili oboje), uvjete boravišta (da li žive s roditeljima, sami, ili s nekim drugim), te ukoliko ne žive s roditeljima koliko dugo ne žive s njima.

Za ispitivanje kako studenti percipiraju roditeljsku kontrolu i emocionalnost korištena je *Skala percepcije obiteljskih odnosa* (Macuka, 2004), kojom se zahvaćaju osnovne dimenzije roditeljskog ponašanja prema djeci: emocionalnost i kontrola. Podskala emocionalnosti sadrži 15 čestica (primjer; „Pruž mi sigurnost“), a kontrole 10 čestica (primjer; „Često mi drži predavanja kako se trebam ponašati“). Odgovara se posebno za svakog roditelja na skali od 1 (netočno), preko 2 (djelomično točno), do 3 (točno).

Skalu smo prilagodili studentskoj populaciji. Kategorije odgovora posebno za majku i posebno za oca u ovom su istraživanju spojene u jednu kategoriju za oba roditelja jer nas je zanimala opća obiteljska atmosfera, a ne odnos sa svakim roditeljem posebno. Ukoliko jedan roditelj provodi veliku kontrolu ili emocionalnost to bi se odrazilo na dijete bez obzira na to ponaša li se drugi roditelj na isti način. Bez obzira jesu li roditelji slični ili različiti po svom roditeljskom stilu zanimalo nas je percipirani združeni efekt tog ponašanja na dijete. Osim toga, upitnik je na taj način skraćen i smanjena je šansa odustajanja od ispunjavanja. Sudionici su trebali uz svaku tvrdnju označiti u kojoj je mjeri točan za njih na skali od 4 stupnja (1-netočno, 2-većinom netočno, 3-većinom točno, 4-točno) čime se izbjeglo davanje „srednjih“ odgovora koji su se pokazali čestim u ranijem korištenju skale i sugerirali nedovoljnu preciznost skale za odgovore. Moguće je da su te izmjene učinile faktorsku strukturu manje jasnom jer je u takvom upitniku jedan faktor objasnio je 40,27% varijance. Pouzdanost tipa unutarnje konzistencije za podskalu emocionalnost je $\alpha = .91$, a za kontrolu $\alpha = .88$, odnosno pouzdanost je vrlo visoka. Prilagođena skala je u prilogu.

Za procjenu zadovoljstva s roditeljima postavljeno je pitanje „Koliko ste zadovoljni svojim odnosom s roditeljima?“ na skali od 1-nisam nimalo zadovoljan/na do 9-u potpunosti sam zadovoljan/na.

Uzorak

U istraživanju je sudjelovalo 263 studenata, od kojih 51% žena. 139 sudionika (52.9%) živjelo je s roditeljima, dok je njih 124 (47.1%) živjelo van roditeljskog doma (sami ili s cimerom). Prosječan period odvojenosti studenata koji nisu živjeli s roditeljima iznosio je 23.43 mjeseci ($SD = 37.31$) uz raspon od jednog mjeseca pa sve do 10 godina. Svoj životni standard u općim uvjetima RH procjenjivali su uglavnom prosječnim (43.7%) i iznadprosječnim (49.1%). 44.1% bilo je uzdržavano isključivo od strane roditelja, 12.9% imalo je samostalne izvore prihoda, a 42.2% imalo je istovremeno samostalne izvore prihoda uz roditeljsko financiranje. Samo 0.4% financirao je netko drugi.

Rezultati

Deskriptivni podaci

Prije nego se osvrnemo na postavljene probleme i s njima povezane hipoteze, slijedi prikaz vrijednosti deskriptivne statistike instrumenata korištenih u ovom istraživanju.

Tablica 1

Prikaz rezultata deskriptivne statistike

	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	Teoretski raspon	<i>Min</i>	<i>Max</i>	<i>K-S</i>
Upitnik roditeljske emocionalnosti	263	48.4	8.48	15 - 60	18	60	0.116**
Upitnik roditeljske kontrole	263	17.3	5.78	10 - 40	10	38	0.120**
Upitnik zadovoljstva odnosa s roditeljima	263	6.9	1.72	1 – 9	1	9	0.235**

Legenda: *N* – broj ispitanika, *M* – aritmetička sredina, *SD* – standardna devijacija, *Min* – minimalni rezultat, *Max* – maksimalni rezultat, *K-S* – Komogorov-Smirnovljev test

Kolmogorov-Smirnovljev test za sve korištene ljestvice bio je statistički značajan ($p < .01$). Međutim treba naglasiti da su distribucije zvonolike, te da se radi o iznimno strogom testu koji, posebice na velikim uzorcima kao u ovom istraživanju ($N = 263$), i mala odstupanja od normalne distribucije proglašava značajnima. Iz tog razloga smo, u skladu s preporukama iz literature, u daljnjoj obradi koristili metode parametrijske statistike (Field, 2009).

Prosječna vrijednost na upitniku roditeljske emocionalnosti iznosi 48.4 ($SD=8.48$). Dobivena vrijednost nam govori da su sudionici davali visoke procjene emocionalnosti roditelja. Rezultati su približno pokrili cijeli teorijski raspon, minimalni ostvareni rezultat iznosi 18, dok su neki sudionici na sva pitanja odgovorili s maksimalnom mogućom vrijednošću ljestvice te tako postigli teorijski maksimum od 60. Nadalje, prosječna vrijednost na upitniku roditeljske kontrole iznosi 17.3 ($SD=5.78$), što znači da su sudionici procjenjivali roditeljsku kontrolu niskom. Dobiveni rezultati

također su pokrili skoro cijeli teorijski raspon, s ostvarenom minimalnom mogućom vrijednošću od 10.

Prosječni rezultat na upitniku zadovoljstva s odnosom s roditeljima iznosi 6.9 ($SD=1.72$), što je dosta visoko budući da je teorijski raspon od 1 do 9.

Slijedi još dodatni prikaz deskriptivne statistike po nezavisnim varijablama, rodu i uvjetu boravišta.

Tablica 2

Prikaz rezultata deskriptivne statistike po uvjetu boravišta i rodu

Uvjeti boravišta	Spol		Zadovoljstvo	Emocionalnost	Kontrola
S roditeljima	M	<i>M</i>	6.9	47.8	18.5
		<i>SD</i>	1.71	8.61	5.23
	Ž	<i>M</i>	7	50	16.7
		<i>SD</i>	1.58	7.71	5.46
Sam/s nekim drugim	M	<i>M</i>	6.4	45.2	18.6
		<i>SD</i>	2.03	9.04	6.41
	Ž	<i>M</i>	7.3	50.3	15.4
		<i>SD</i>	1.49	7.82	5.63

Legenda: *M* –aritmetička sredina, *SD*–standardna devijacija

U svakoj kategoriji postigli su se prosječno visoki rezultati na procjeni emocionalnosti i zadovoljstva, a niski na procjeni kontrole.

Provjera hipoteza

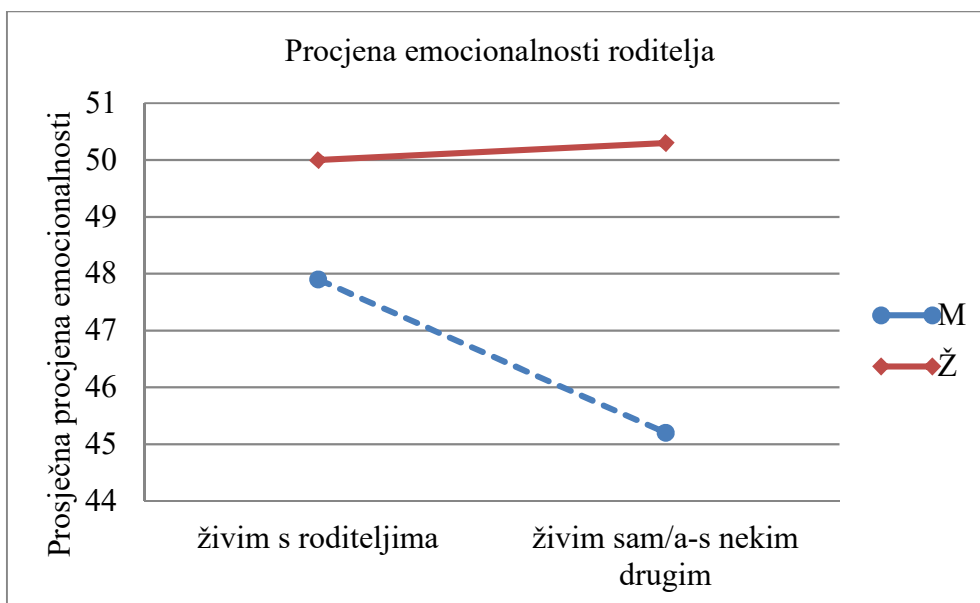
Za provjeru prve tri hipoteze korišten je General Linear Model (GLM), odnosno univarijantna analiza varijance, za provjeru glavnog efekta boravka, glavnog efekta roda, i interakcije na tri zavisne varijable; emocionalnost (tablica 3), kontrola (tablica 4), i zadovoljstvo (tablica 5).

Tablica 3

Univarijantna analiza varijance za zavisnu varijablu roditeljske emocionalnosti

	Suma kvadrata	<i>df</i>	<i>F</i>	Sig.	Eta
rod	881.505	1	12.826	.001**	.047
boravak	84.225	1	1.225	.269	.005
rod * boravak	130.535	1	1.899	.169	.007
$R^2 = .054$ ($adj.R^2 = .043$)					

Legenda: Eta – mjera veličine učinka; R^2 - količina objašnjene varijance u zavisnoj varijabli; $adj.R^2$ - korigirana količina objašnjene varijance; ** = $p < .01$

Slika 1. Grafički prikaz interakcije između roda i uvjeta boravišta za varijablu „emocionalnost“

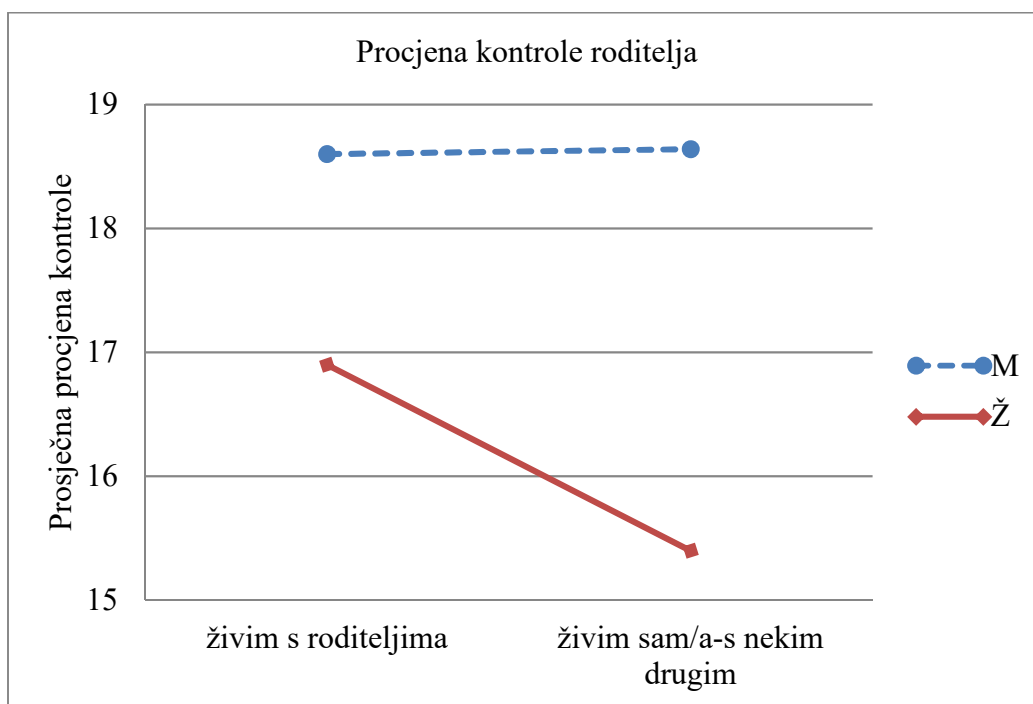
Značajan je samo glavni efekt roda. Djevojke procjenjuju statistički značajno veću roditeljsku emocionalnost od mladića ($F=12.826$, $p<.01$). Iako statistički neznačajan, uočava se trend manje emocionalnosti za muškarce u slučaju boravka van roditeljskog doma.

Tablica 4

Univarijantna analiza varijance za zavisnu varijablu roditeljske kontrole

	Suma kvadrata	<i>df</i>	<i>F</i>	Sig.	Eta
rod	403.102	1	12.6	.001**	.049
boravak	25.283	1	.790	.375	.012
rod * boravak	35.381	1	1.106	.294	.005
$R^2 = .054$ ($adj. R^2 = .043$)					

Legenda: Eta – mjera veličine učinka; R^2 - količina objašnjene varijance u zavisnoj varijabli; $adj.R^2$ - korigirana količina objašnjene varijance; ** = $p < .01$

Slika 2. Grafički prikaz interakcije između roda i uvjeta boravišta za varijablu „kontrola“

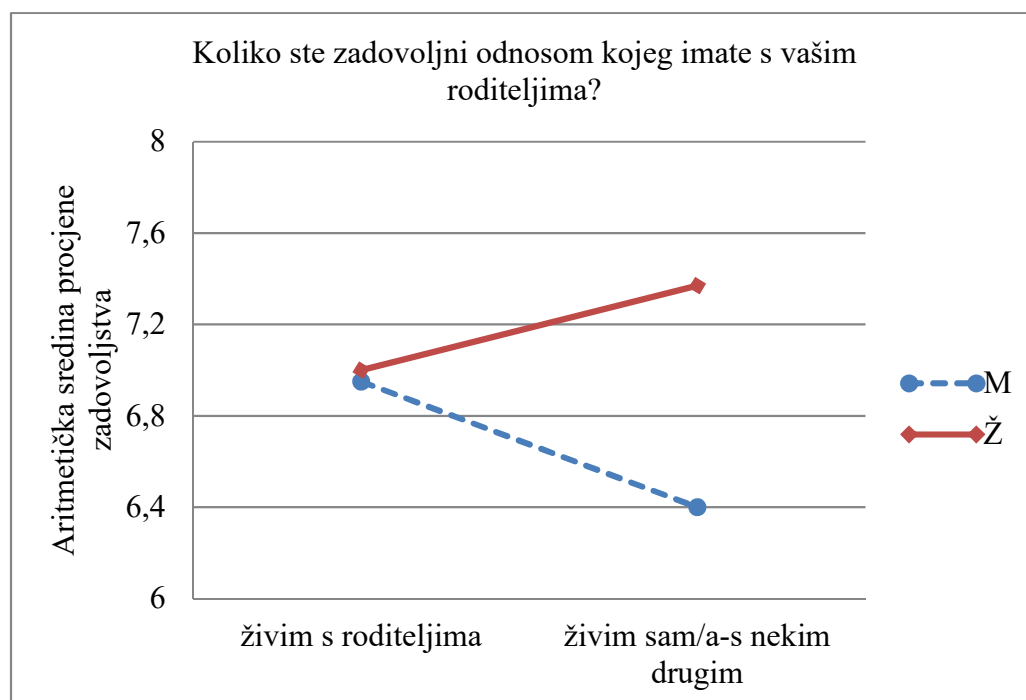
Značajan je samo glavni efekt roda. Djevojke procjenjuju statistički značajno manju roditeljsku kontrolu od mladića ($F=12.6$, $p < .01$), što smo i očekivali. Iako statistički neznačajan, uočava se trend manje kontrole za žene u slučaju boravka van roditeljskog doma.

Tablica 5

Univarijantna analiza varijance za zavisnu varijablu zadovoljstva odnosom s roditeljima

	Suma kvadrata	<i>df</i>	<i>F</i>	Sig.	Eta
rod	14.688	1	5.083	.025*	.026
boravak	.607	1	.210	.647	.021
rod*boravak	11.494	1	3.978	.047*	.015
$R^2 = .032$ (<i>adj. R</i> ² = .021)					

Legenda: Eta – mjera veličine učink; R^2 - količina objašnjene varijance u zavisnoj varijabli; *adj.R*² - korigirana količina objašnjene varijance; * = $p < .05$

Slika 3. Grafički prikaz interakcije između roda i uvjeta boravišta na varijablu zadovoljstva odnosa s roditeljima

Dobija se značajan glavni efekt roda ($F=5.083$, $p<.05$) i značajna interakcija varijabli roda i boravka na zadovoljstvo odnosom s roditeljima ($F=3.978$, $p<.05$): djevojke koje ne žive s roditeljima više su zadovoljne svojim odnosom s roditeljima, dok su mlađi manje zadovoljni. Nema razlika u zadovoljstvu između mlađića i djevojaka koji žive s roditeljima. Uočava se suprotan trend u odnosu na rod (slika 3).

Kada smo provjerili posebno za svaki rod razlike između onih koji žive i ne žive s roditeljima nismo dobili značajnu razliku, dakle nema znatnog povećanja odnosno smanjenja zadovoljstva kod žena odnosno muškaraca u odnosu na boravište. Te promjene su male, ali očito suprotnog smjera, što je interakciju učinilo značajnom.

Potvrđen je glavni efekt roda i interakcija roda i boravka na varijablu „zadovoljstvo“. Glavni efekt boravka i interakcije na emocionalnost i kontrolu nisu pronađene.

Provjerili smo i korelacije između subskala percipirane emocionalnosti i kontrole i zadovoljstva odnosom s roditeljima. Kontrola i zadovoljstvo koreliraju visoko negativno, dok emocionalnost i zadovoljstvo odnosom visoko pozitivno koreliraju, što je očekivano. Pri tome percipirana emocionalnost negativno korelira s percipiranom kontrolom (tablica 6).

Tablica 6

Interkorelacije zadovoljstva, percipirane emocionalnosti i kontrole

	Zadovoljstvo odnosom	Kontrola	Emocionalnost
Zadovoljstvo odnosom	-		
Kontrola	-.604**	-	
Emocionalnost	.813*	-.655*	-

Legenda: *= $p < .05$; **= $p < .01$

Emocionalnost vrlo visoko korelira sa zadovoljstvom odnosom s roditeljima ($r = 0.813$), što pokazuje da je zadovoljstvo odnosom s roditeljima temeljeno uglavnom na percipiranoj emocionalnosti.

Da dodatno provjerimo koliko koji konstrukt pridonosi zadovoljstvu proveli smo regresijsku analizu (tablica 7). Ona pokazuje da emocionalnost i kontrola objašnjavaju 67% varijance zadovoljstva odnosom s roditeljima, te oba konstrukta doprinose zadovoljstvu, pri čemu je emocionalnost ($\beta = .73$, $p < .001$) daleko značajniji tj. bolji prediktor od kontrole, koja pak djeluje u suprotnom smjeru ($\beta = -.13$, $p < .001$).

Tablica 7

Rezultati regresijske analize za predviđanje zadovoljstva odnosom s roditeljima

Prediktori	Standardizirani regresijski koeficijenti (β)	F
Kontrola	-.126	263,29**
Emocionalnost	.730	
$adj.R^2$.667**

Legenda: $adj.R^2$ - korigirana količina objašnjene varijance u zavisnoj varijabli; ** = $p < .01$

Rasprava

Cilj istraživanja bio je ispitati razlikuju li se hrvatski studenti po percepciji roditeljske emocionalnosti i kontrole te po zadovoljstvu kvalitetom odnosa s roditeljima, ovisno o rodu i tome žive li s ili odvojeno od roditelja. Također smo htjeli ispitati povezanost percipirane roditeljske emocionalnosti i kontrole s procjenom zadovoljstva.

U sklopu cilja postavili smo dva problema. Prvi se odnosio na glavni efekt roda i boravka te njihove interakcije na emocionalnost, kontrolu i zadovoljstvo odnosa s roditeljima.

Na temelju teorije samoodređenja postavljene su hipoteze da će sudionici koji žive van roditeljskog doma imati manje procjene kontrole, veće procjene emocionalnosti i veće procjene zadovoljstva s roditeljima zbog povećane autonomije. Veće procjene emocionalnosti i manje procjene kontrole pretpostavili smo i zbog sve težeg nošenja roditelja s „napuštanjem gnijezda“, i čestog korištenja strategija kao što su tetošenje djece kako bi potakli mlade koji su se odselili da češće posjećuju. Na temelju raznih istraživanja o drugačijem odnosu roditelja prema kćerkama odnosno sinovima, pogotovo u državama s izrazitijim razlikama u rodnom ulogama, pretpostavili smo da će djevojke procjenjivati veću emocionalnost, manju kontrolu i veće zadovoljstvo odnosom s roditeljima od mladića. Pretpostavili smo i da bi mladići mogli imati više koristi odlaskom iz roditeljskog doma u tom razdoblju povećane potrebe za autonomijom, zbog veće roditeljske kontrole koju doživljavaju kod kuće, tako da će razlike između onih koji žive sami i onih koji žive u roditeljskom domu biti veće kod mladića nego kod djevojaka.

Dakle, zbog povećane autonomije očekivali smo općenito mirniji i bolji odnos u slučaju života van roditeljskog doma. Očekivali smo efekt roda na način da će roditelji biti nježniji s djevojkama, a provoditi više kontrole s mladićima, a interakciju boravka i roda smo očekivali na način da će efekt boravka na zadovoljstvo, emocionalnost i kontrolu biti veći za mladiće, zbog grubljeg odnosa roditelja sa sinovima nego kćerkama.

Obradom rezultata pronađen je glavni efekt roda ali ne i boravka na sve tri varijable. Pronađena je i interakcija roda i boravka na zadovoljstvo odnosom, ali ne i na emocionalnost i kontrolu. Mladići doživljavaju veću kontrolu od strane roditelja, a djevojke veću emocionalnost, što je u skladu s dosadašnjim istraživanjima i literaturom. Postoji trend pada emocionalnosti kod mladića koji žive odvojeno od roditelja, a pada kontrole kod djevojaka koje žive odvojeno od roditelja. Djevojke koje ne žive s roditeljima su zadovoljnije svojim odnosom s roditeljima od mladića. Nema razlika u zadovoljstvu između mladića i djevojaka koji žive s roditeljima. Nema znatnog povećanja odnosno smanjenja zadovoljstva kod žena odnosno muškaraca u odnosu na boravište. Postoje promjene koje su male, ali su suprotnog smjera, što je interakciju učinilo značajnom. Dakle postoji suprotan trend u odnosu na rod. Bilo je očekivano da će i mladići biti zadovoljniji u slučaju života van roditeljskog doma, te da će taj efekt biti još i veći zbog popuštanja povećane kontrole. Međutim, izgleda da je kod muškaraca odlazak iz roditeljskog doma imao suprotan efekt.

Moguće je da se po našoj tipičnoj normi kulture, iako grublja, provodi manja kontrola nad mladićima nego djevojkama, odnosno daje im se više slobode i autonomije nego djevojkama, pa posljedično djevojke više profitiraju odlaskom od roditeljskog doma. Roditelji su češće zaštitnički nastojeni prema „nježnijem spolu“, ali iako su više zaštitnički nastojeni prema kćerima nego sinovima (Maccoby, 1995), ipak očekuju veću poslušnost od njih, te ponašanje više u skladu s pravilima (Lamb, Hwang, Ketterlinus i Fracasso, 1999). Spomenuto je već da su se najveće razlike između iskustva rodne neravnopravnosti muškaraca i žena pokazale u pogledu obavljanja određenih kućanskih poslova i zabrane ili ograničenja slobode noćnih izlazaka. U razdoblju povećane potrebe za autonomijom takva očekivanja mogla bi stvarati i veće okove na autonomiju nego sama roditeljska „grubost“, a već smo naglasili da su te razlike u postupanju sa sinovima odnosno kćerkama veće što je kultura tradicionalnija. Za provjeru te

pretpostavke trebao bi nam bolji instrument od mjere roditeljske kontrole koju smo koristili. Trebali bi provjeriti raznolikije vrste ponašanja kao što su ograničenja slobode i postavljanje granica, da dođemo do odgovora zašto smo dobili rezultate koje jesmo.

Trend rezultata koje smo dobili za mladiće u skladu je s teorijom individuacije (Blos, 1979; Grotevant i Cooper, 1986; Youniss i SmoUar, 1985), koja tvrdi da su odnosi roditelj-dijete postali manje bliski kao rezultat prijelaza koji vode do veće autonomije. Prema O'Neill i Egan (1992), ovisno o očekivanim rodnim ulogama nastalim socijalizacijom mladići napuštaju roditeljski dom s osjećajem nezavisnosti i autonomije - jer se kod mladića u većoj mjeri potiču kompetencije autonomije te su socijalizirani za viši stupanj nezavisnosti, asertivnosti i emocionalnog distanciranja od djevojaka (Myers, 1989). Dakle, iako su roditelji grublji prema njima, kod mladića se u većoj mjeri potiču kompetencije autonomije i emocionalnog distanciranja, pa je moguće da lakše izgube bliskost s roditeljima nakon odlaska od roditeljskog doma.

Rezultati koje smo dobili za djevojke u skladu su s teorijom samoodređenja (Deci i Ryan, 1985), koja govori o povećanom zadovoljstvu s odnosom uz ostvarenu veću autonomiju. Moguće je da se nad djevojkama ipak provodi veća, drugačija vrsta kontrole, koja u slučaju života van roditeljskog doma popušta, dok se bliskost zadržava. Čimbenik koji bi mogao igrati ulogu je i uspješnost studiranja. Djevojke su u pravilu bolje studentice pa roditelji mogu imati manje primjedbi i na taj način odnos s kćerima može biti bolji, a one zadovoljnije tim odnosom. Svakako, nešto osim naših mjera emocionalnosti i kontrole utjecalo je na to da dobijemo takvu interakciju boravka i spola na zadovoljstvo. Buduća istraživanja mogla bi provjeriti širi spektar roditeljskog ponašanja da se dobije odgovor na pitanje što.

U sklopu drugog problema provjerili smo povezanost svih zavisnih varijabli i dobili smo da je emocionalnost, odnosno kontrola ono što najviše korelira sa zadovoljstvom odnosa s roditeljima, što nije čudno pošto je veća dobrobit djeteta kod kombinirane veće roditeljske brige i manje psihološke kontrole (Stafforda i sur. 2016). Tako velika povezanost emocionalnosti i zadovoljstva nameće pitanje je li emocionalnost ono što određuje zadovoljstvo. Čak i uz veću roditeljsku kontrolu, ako je prisutna velika emocionalnost, djeca mogu biti zadovoljna odnosom s roditeljima.

Metodološka ograničenja i preporuke za buduća istraživanja

Istraživanja pokazuju da ostanak u roditeljskom domu ima negativan efekt na razvoj mladih, odgađa postizanje neovisnosti, statusa odraslosti, i djeluje negativno na dobrobit mlade osobe (White, 2002), međutim izgleda da je taj efekt posredovan stupnjem vlastite odluke mlade osobe da napusti dom (Kins, Beyers, Soenens, i Vansteenkiste, 2009). U našem istraživanju nismo ispitali čija je to odluka bila. Prema Bronfenbrenner-ovoj ekološkoj teoriji cijeli sustav je u interakciji, a makrosistem opisuje kulturu u kojoj individua živi i uključuje stanje države (u razvoju ili industrijalizirana država), socioekonomski status, i etnicitet. Bitno je je li odluka da se ostane živjeti pod roditeljskim krovom uvjetovana novčanim nemogućnostima ili željom da se ostane s roditeljima. Sigurno je i da kultura u kojoj mladi žive, u kojoj je život u odrasloj dobi s roditeljima uobičajen, utječe na doživljaj vlastitog stanja, i na samu tu odluku. Mladi u Hrvatskoj roditeljski dom napuštaju tek s otprilike 32 godine - šest godina kasnije od prosječnog stanovnika EU. Život s roditeljima je nešto posve uobičajeno, te možda boravak nema toliki utjecaj koliki bi imao u nekoj kulturi u kojoj se to smatra neobičnim.

Bilo bi zanimljivo ispitati i broj i intenzitet svađa između roditelja i djece. Kako je emocionalnost ispala najbitniji faktor za zadovoljstvo, bez obzira na svađe uz veliku emocionalnost studenti mogu biti jednako zadovoljni svojim odnosom s roditeljima. Tako da zato što glavni efekt zadovoljstva u odnosu na boravak nije ispao značajan, ne znači da možda ne postoji razlika u broju ili intenzitetu svađa s obzirom na boravak.

Na upitnicima emocionalnosti i kontrole nije se odgovaralo posebno za oca, posebno za majku, već za „roditelje“, pa je upitno koliko su zaista ispitanici uprosječivali odgovor, a koliko je neki roditelj tu bio salijentniji u svijesti pri odgovaranju. Ipak, pošto se i za tu procjenu i za procjenu zadovoljstva koristio isti izraz „roditelji“ računamo da bi to u istom smjeru utjecalo na odgovore. Osim toga, ako je neki roditelj i bio salijentniji u svijesti, očito je sudioniku bitniji, odnosno ima veći utjecaj na njegov doživljaj obiteljske atmosfere, što je ono što smo i htjeli ispitati.

Ipak, bilo bi zanimljivo ispitati i razlike između odgovora za svakog roditelja, kada nam je već rod bio varijabla koja je činila najviše razlika među ispitanicima. S obzirom na opsežnu literaturu koja naglašava rodne razlike u roditeljstvu i roditelj-dijete

vezi, uloga roditelja tijekom prijelaza u odraslu dob može se razlikovati za majke i očeve, kao i za kćeri i sinove. U zapadnim kulturama žene su tipično socijalizirane kako bi pružile emocionalnu podršku svojoj djeci, dok su muškarci socijalizirani kako bi pružili više materijalne ili informativne podrške (Maccoby, 1995). Pošto je emocionalnost varijabla najpovezanija sa zadovoljstvom, bi li onda bili zadovoljniji odnosom s majkom nego s ocem? Također, roditelji često imaju različita gledišta o prijelazu u odraslost svojih sinova u odnosu na kćeri (Nelson i sur., 2007) te njihova uloga može biti drugačija kod kćeri odnosno sinova. Na primjer, roditelji se mogu više usredotočiti na razvijanje relacijske zrelosti s kćerima, a na razvijanje stručnih sposobnosti sa sinovima, što bi bilo zanimljivo ispitati i same roditelje. Važnije, roditelji mogu biti osobito utjecajni na razvoj djece istog spola (majka-kći, otac-sin). Perspektiva socijalnog učenja ukazuje da bi razvojne implikacije trebale biti jače između roditelja i djece koji su sličniji jedan drugom (Bandura 1977). Ne znamo bi li dobili iste rezultate da smo ispitivali sudionike posebno za oca i posebno za majku pa gledali odnose majka-sin, majka-kći i otac-sin, otac-kći, kako za emocionalnost tako i za kontrolu.

Možda najveći nedostatak ovog istraživanja je naša mjera kontrole. Koristili smo skalu percepcije obiteljskih odnosa (Macuka, 2004) koju smo prilagodili studentskoj populaciji, i po analizi čestica subskala više mjeri grubost nego ponašajnu kontrolu. Ali ono što roditelji „izgube“ odlaskom djeteta iz doma je zapravo kontrola ponašanja. Iako, kako je već spomenuto, ona može biti i pozitivna, u odraslosti u nastajanju sa sve većim zahtijevanjem autonomije može biti veoma nepoželjna, i utjecati na zadovoljstvo odnosom s roditeljima. Tijekom adolescencije, roditeljska bihevoralna kontrola je zaštitno sredstvo za antisocijalna ponašanja (npr. Pettit, Laird, Dodge, Bates, i Criss, 2001), ali ta su ponašanja (osobito nadgledanje) relativno rijetka u odrasloj dobi, jer ih se općenito gleda kao razvojno neodgovarajuća ili nametljiva (Padilla-Walker, Nelson, i Knapp, 2014). Naši rezultati ukazuju da mladići procjenjuju veću kontrolu nego djevojke, no kad bi instrument mjerio drugačiju vrstu kontrole (provjeravanje, nadgledanje), možda bismo dobili drugačije rezultate.

Osim ispitivanja svađa, posebnih odgovora za oca i majku, te dodatne mjere ponašajne kontrole, još jedan faktor kojeg nismo uzeli u obzir je s kim žive ako ne žive s roditeljima? Je li u pitanju cimer, cimerica ili dečko/cura, ili neka druga rodbina. Bi li to utjecalo na način prilagodbe na samostalniji život, studentsku nostalgiju i čežnju za

domom, ili na roditeljsku brigu, i time promijenilo njihov odnos i zadovoljstvo tim odnosom? Mi smo naknadno ispitali razlike između onih koji žive sami i onih koji žive s nekim drugim, pri čemu nismo dobili nikakve razlike, ali druga skupina je raznolika, i pitanje je bi li unutar nje pronašli neke razlike.

Bilo bi zanimljivo ispitati i ne samo zadovoljstvo odnosom, već i daljnji razvitak djeteta. Longitudinalnim praćenjem mogli bi provjeriti je li određena skupina samostalnija, fizički i emocionalno, da li se više osjećaju kao odrasle osobe, je li njihov prijelaz u odraslu dob brži. Lindell i sur. (2017) proveli su slično istraživanje u kojem su dobili da su se odrasli u nastajanju koji su prijavljivali manje negativnosti u svom odnosu s roditeljima osjećali više kao odrasle osobe tri godine nakon, u usporedbi s odraslima u nastajanju koji su imali lošu kvalitetu odnosa s roditeljima. Također, velika psihološka kontrola roditelja i pre zaštitničko ponašanje imali su negativan utjecaj na razvoj identiteta i percipirane vlastite kompetentnosti za prijelaz u odraslu dob. Bilo bi dobro vidjeti postoje li rodne razlike i u tom kontekstu, a i da li život odvojen od roditelja utječe na te rezultate. Možda je upravo to zaštitničko ponašanje ono što više popusti kod djevojaka pri odlasku od roditeljskog doma i čini dobivenu interakciju.

Praktične implikacije

Obiteljska harmonija i zdrav odnos između članova obitelji bez obzira na fizičku udaljenost bitna je odrednica života pojedinca i njegovog općeg zadovoljstva i sreće. Roditeljsko ponašanje ima velik doprinos razvoju mladih ne samo u djetinjstvu već i u odrasloj dobi. Velika emocionalnost, ali uz istovremeno pružanje autonomije ključni su za razvitak osjećaja kompetentnosti, privrženosti i autonomije kod mladih odraslih, poglavito u tom periodu većih životnih promjena. Jedan od načina pružanja autonomije je i omogućivanje života van roditeljskog doma. Roditelji često imaju sumnje je li fizičko odvajanje dobro za njihov odnos. Osjećaju određenu prazninu kada im dijete ode iz doma. Ovim istraživanjem fokusirali smo se na percepciju mladih. Nismo pokrili prednosti života van roditeljskog doma, ali smo ispitali da li se njihovo zadovoljstvo odnosom razlikuje s obzirom da li žive s roditeljima ili bez njih. Rezultati koje smo dobili ovise o rodu mlade osobe. Čini se da je život bez roditelja pozitivniji što se tiče zadovoljstva odnosom s roditeljima za djevojke nego za mladiće. Razloge tih razlika nismo mogli povezati s ispitanom emocionalnošću i kontrolom, no očito postoji nešto

zbog čega djevojke budu zadovoljnije u slučaju života van roditeljskog doma, dok u slučaju života s roditeljima nema nikakvih razlika u zadovoljstvu odnosom s roditeljima između muškaraca i žena. To ne znači naravno da roditelji trebaju iseljavati djevojke a mladiće držati što dulje pod svojim krovom kako bi im odnosi bili što bolji, već postoji razlika u tretiranju muškaraca odnosno žena od djetinjstva pa do odrasle dobi na koje bi roditelji trebali paziti, zbog čega se vjerovatno te razlike u zadovoljstvu s obzirom na boravak javljaju. Općenito su roditelji emocionalniji s djevojkama, a „grublji“ s mladićima, ali trebalo bi ispitati i ograničenja ponašanja i uplitanje u osobni život od strane roditeljima prema djevojkama odnosno mladićima, te to pokušati povezati s razlikom u zadovoljstvu u slučaju života bez roditelja. Kvaliteta odnosa bi se mogla znatno poboljšati kada bi roditeljima osvijestili diskriminaciju koju provode s obzirom na rod djeteta.

Zaključak

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati razlikuju li se hrvatski studenti ovisno o rodu i tome žive li s ili odvojeno od roditelja, po percepciji roditeljske emocionalnosti i kontrole, te po zadovoljstvu kvalitetom odnosa s roditeljima. Također smo htjeli ispitati povezanost zadovoljstva s emocionalnosti i kontrolom. Obradom rezultata pronađena je pretpostavljena razlika prema rodu, ali ne i prema boravku. Pronađena je i interakcija roda i boravka na zadovoljstvo odnosom s roditeljima. Studenti općenito percipiraju veću roditeljsku kontrolu i manju emocionalnost roditelja od studentica. Taj je nalaz neovisan o tome žive li s roditeljima ili ne. Nadalje, iako nije nađena razlika u zadovoljstvu odnosom s roditeljima između mladića i djevojaka koji žive s roditeljima, kod studenata koji ne žive s roditeljima nađeno je značajno više zadovoljstvo djevojaka u odnosu na mladiće.

U provjeri drugog problema dobili smo da je emocionalnost ono što najviše korelira sa zadovoljstvom s odnosom s roditeljima, dok i kontrola korelira umjereno visoko samo u suprotnom smjeru.

Literatura

- Ainsworth, M. D. (1989). Attachments beyond infancy. *American Psychologist*, 44, 709–716.
- Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, 55, 469–480.
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Blos, P. (1962.). *On adolescence*. New York. The Free Press.
- Blos, P. (1979). *The adolescent passage: Developmental issues*. New York: International Universities Press.
- Boyce, W. T., Frank, E., Jensen, P. S., Kessler, R. C., Nelson, C. A., i Steinberg, L. (1998). Social context in developmental psychopathology: Recommendations for future research from the MacArthur Network on Psychopathology and Development. *Development and Psychopathology*, 10, 143–164.
- Brajdčić Vuković, M., Štulhofer, A., Birkelund G.E. (2007). Between tradition and modernization: attitudes to women's employment and gender roles in Croatia. *International Journal of Sociology*, 37(3), str. 32-53.
- Bronfenbrenner, U., i Morris, P. A. (1998). The ecology of the developmental process. In D. Damon i R. M. Lerner (Eds.), *Handbook of child psychology (5th ed., Vol. 1, str. 993-1028)*. New York; Wiley.
- Bux F., van Well F. (2008). Parental bond and life course transitions from adolescence to young adulthood. *Adolescence*, Vol.43, No.169.
- Deci, E. L., i Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*. New York, NY: Plenum.
- Deci, E., i Ryan, R. (1991). A motivational approach to self: Integration in personality. In R. Dienstbier (Ed.), *Nebraska symposium on motivation: Vol. 38. Perspectives on motivation* (pp. 237–288). Lincoln: University of Nebraska Press.
- Endendijk JJ, Groeneveld MG, Bakermans-Kranenburg MJ, Mesman J (2016). *Gender-Differentiated Parenting Revisited: Meta-Analysis Reveals Very Few Differences in Parental Control of Boys and Girls*. PLoS ONE 11(7): e0159193. doi:10.1371/journal.pone.0159193
- Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and crisis*. New York, NY: Norton.
- Erikson, E. H. (1963). *Childhood and Society* (2nd ed.). New York: W. W. Norton i Company.

- Field, A. (2009). *Discovering statistics using SPSS*. Third Edition. SAGE Publications Ltd.
- Ge, X., Best, K. M., Conger, R. D., i Simons, R. L. (1996). Parenting behaviors and the occurrence and co-occurrence of adolescent depressive symptoms and conduct problems. *Developmental Psychology*, 32, 717–731.
- Grolnick, W. S., Deci, E. L., i Ryan, R. M. (1997). Internalization within the family: The self-determination theory perspective. U Grusec, J. E. i Kuczynski, L. (ur.), *Parenting and children's internalization of values: A handbook of contemporary theory*. New York: Wiley, str. 135 – 161.
- Gross, Francis L. (1987). *Introducing Erik Erikson: An Invitation to his Thinking*. Lanham, MD: University Press of America.
- Grotevant, H., i Cooper, C. (1986). Individuation in family relationships: A perspective on individual differences in the development of identity and role-taking skills in adolescence. *Human Development*, 29, 82-100.
- Hobfoll, S. E., i Spielberger, C. D. (1992). Family stress: Integrating theory and measurement. *Journal of Family Psychology*, 6, 99-112.
- Henry, C.S. (1994). Family system characteristics, parental behaviors and adolescent family life satisfaction. *Family Relations*, 43, 447-455.
- Holahan C.J., Valentiner D.P., Moos R.H. (1994). Parental Support and Psychological Adjustment During the Transition to Young Adulthood in a College Sample. *Journal of Family Psychology*, Vol. 8, No. 2, 215-223.
- Huebner, E.S. (1991). Correlates of life satisfaction in children. *School Psychology Quarterly*, 6(2), 103-111.
- Kins, E., Beyers, W, Soenens, B., i Vansteenkiste, M. (2009). Patterns of home - leaving and subjective well-being in emerging adulthood: The role of motivational processes and parental autonomy support. *Developmental Psychology*, 45, 1416-1429.
- Klarin, M. (2006). *Razvoj djece u socijalnom kontekstu*. Zadar: Naklada Slap.
- Kloep M., Hendry L.B. (2010). Letting go or holding on? Parents' perceptions of their relationships with their children during emerging adulthood. *British journal of Developmental Psychology*. Vol 28, 817-834.
- Kochanska G, Barry RA, Stellern SA, O'Bleness JJ (2009). Early attachment organization moderates the parent-child mutually coercive pathway to children's antisocial conduct. *Child Development*. Vol 80, 1288–1300.
doi: 10.1111/j.1467-8624.2009.01332.x

- Lamb, M. E., Hwang, C. P., Ketterlinus, R. D., i Fracasso, M. P. (1999). Parent-child relationships: Development in the context of the family. In M. H. Bornstein i M. E. Lamb (Eds.), *Developmental psychology: An advanced textbook* (str. 411–450). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Lickerman A. (2012). The desire for autonomy. Why our need to make choices freely is so crucial to our happiness. *Psychology Today*. <https://www.psychologytoday.com/us/blog/happiness-in-world/201205/the-desire-autonomy>
- Lindell A.K., Campione-Barr N., Killoren S.E. (2017). Implications of Parent–Child Relationships for Emerging Adults’ Subjective Feelings About Adulthood. *Journal of Family Psychology*, Vol. 31, No. 7, 810–820.
- Maccoby, E. E. (1995). The two sexes and their social systems. In P. Moen, G. J. Elder, K. Lüscher, P. Moen, G. J. Elder, & K. Lüscher (Eds.), *Examining lives in context: Perspectives on the ecology of human development* (pp. 347–364). Washington, DC: American Psychological Association. <http://dx.doi.org/10.1037/10176-009>
- Mandara J, Murray CB, Telesford JM, Varner FA, Richman SB (2012). Observed Gender Differences in African American Mother-Child Relationships and Child Behavior. *Family Relationships*, Vol. 61, 129–141. doi: 10.1111/j.1741-3729.2011.00688.x
- Mandić, S. (2008). *Home-Leaving and its Structural Determinants in Western and Eastern Europe: An Exploratory Study*. University of Ljubljana, Faculty for Social Sciences, Ljubljana, Slovenia.
- Myres, D. G. (1993). *Social psychology*. McGraw-Hill.
- Nelson L.J., Padilla-Walker L.M., Carroll J.S., Madsen S.D., McNamara Barry C., Badger S. (2007). “If You Want Me to Treat You Like an Adult, Start Acting Like One!” Comparing the Criteria That Emerging Adults and Their Parents Have for Adulthood. *Journal of Family Psychology*, Vol. 21, No. 4, 665–674.
- Nelson S.C., Bahrassa N.F., Syed M., Lee R.M. (2015). Transitions in Young Adulthood: Exploring Trajectories of Parent–Child Conflict During College. *Journal of Counseling Psychology*. Vol. 62, No. 3, 545–551.
- Oakley, A. (1972). *Sex, gender and society*. Maurice Temple Smith Ltd.
- O’Neill, J. M., i Egan, J. (1992). *Men’s and women’s gender role journeys: Metaphor for healing, transition, and transformation*. In B. R. Wainrib (Ed.), *Gender issues across the life cycle* (str. 107-123). New York: Springer.

- Orrego, V. O., i Rodriguez, J. (2001). Family communication patterns and college adjustment: The effects of communication and conflictual independence on college students. *Journal of Family Communication*, 1, 175–189.
- Pettit, G. S., Laird, R. D., Dodge, K. A., Bates, J. E., i Criss, M. M. (2001). Antecedents and behavior-problem outcomes of parental monitoring and psychological control in early adolescence. *Child Development*, 72, 583–598.
- Powers, S. I., Hauser, S. T., i Kilner, L. A. (1989). Adolescent mental health. *American Psychologist*, 44, 200-208.
- Ryan, R. M. i Deci, E. L. (Eds.), (2002). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, Vol. 55, 68-78.
- Stafforda M., Kuha D.L., Galeb C.R., Mishrad G., Richardsa M. (2016). Parent–child relationships and offspring’s positive mental wellbeing from adolescence to early older age. *The Journal of Positive Psychology*, Vol. 11, No. 3, 326–337.
- Tamis-LeMonda CS, Briggs RD, McClowry SG, Snow DL (2009). Maternal control and sensitivity, child gender, and maternal education in relation to children's behavioral outcomes in African American families. *Journal of Applied Developmental Psychology*, Vol. 30, 321–331. doi: 10.1016/j.appdev.2008.12.018 PMID: 20161193
- Tanner, J. L. (2006). Recentering during emerging adulthood: A critical turning point in life span human development. In J. J. Arnett & J. L. Tanner (Eds.), *Emerging adults in America: Coming of age in the 21st century* (pp. 21–55). Washington, DC: American Psychological Association. <http://dx.doi.org/10.1037/11381-002>
- The Global Gender Gap Report; 2013. http://www3.weforum.org/docs/WEF_GenderGap_Report_2013.pdf.
- Tuce, Đ. I Fako, I. (2014) Odrednice zadovoljstva životom kod adolescenata. *Psihologijske teme*, 23.
- Van Wei, F., Ter Bogt, T., & Raaijmakers, Q. (2002). Changes in the parental bond and the well-being of adolescents and young adults. *Adolescence*, 37, 317-333.
- Vilhjalmsson, R. (1994). Effects of social support on self-assessed health in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 23(4), 437-452.
- Virginia L. Colin (1996). *Human attachment*. McGraw-Hill Companies, Inc.
- White, N. R. (2002). 'Not under my roof!' Young people's experience of home. *Youth and Society*, 34, 214-231.

Youniss, J., i Smollar, J. (1985). *Adolescent relations with mothers, fathers, and friends*.
Chicago/London: University of Chicago Press.

**Prilog – prilagođena skala percepcije obiteljskih odnosa (Macuka, I.)*

U ovom upitniku nalaze se tvrdnje koje opisuju različite odnose između roditelja i njihove djece. Vaš zadatak je da pažljivo pročitate svaku tvrdnju i s desne strane zaokružite broj ispod odgovora koji najbolje opisuje Vaš odnos s vašim roditeljima, pri čemu je 1 = Netočno (uopće ne opisuje vaš odnos), 2 = Većinom netočno (uglavnom ne opisuje vaš odnos), 3 = Većinom točno (uglavnom opisuje vaš odnos), i 4 = Točno (u potpunosti opisuje vaš odnos). U ovom upitniku nema točnih ili pogrešnih odgovora.

	Netočno	Većinom netočno	Većinom točno	Točno
1. Ne ispričaju mi se kada nepravedno postupe prema meni.	1	2	3	4
2. Često viču na mene.	1	2	3	4
3. Ne pokazuju mi da me vole.	1	2	3	4
4. Pružaju mi sigurnost.	1	2	3	4
5. Utješe me kada sam tužan/na.	1	2	3	4
6. Potiču me da pričam o stvarima koje su mi važne.	1	2	3	4
7. Prihvaćaju moje pogreške.	1	2	3	4
8. Imam osjećaj kao da me ne primjećuju.	1	2	3	4
9. Nisu uz mene kada su mi potrebni.	1	2	3	4
10. Mogu pričati s njima o intimnim stvarima.	1	2	3	4
11. Često kažu da nemaju vremena razgovarati sa mnom kada ih trebam.	1	2	3	4
12. Ohrabruju me da uspijem u drugim aktivnostima izvan fakulteta.	1	2	3	4
13. Često mi „drže predavanja“ kako se trebam ponašati.	1	2	3	4
14. Ja i moji roditelji imamo iskren odnos.	1	2	3	4
15. Ne zanima ih koje probleme ja imam.	1	2	3	4
16. Omalovažavaju me kada učinim nešto pogrešno.	1	2	3	4
17. Pretjerano me kritiziraju.	1	2	3	4
18. Stalno me ispituju.	1	2	3	4
19. Ismijavaju me pred drugima.	1	2	3	4
20. Prijete da će mi nešto učiniti.	1	2	3	4
21. Kada pogriješim kažnjavaju me šutnjom.	1	2	3	4
22. Rijetko me poljube.	1	2	3	4
23. Rijetko mi se smiješe.	1	2	3	4
24. Često me ucjenjuju ako se ne držim njihovih pravila ponašanja.	1	2	3	4
25. Uspoređuju me s drugima.	1	2	3	4